

METODICKÉ VYSVĚTLIVKY

Sčítání lidu, domů a bytů k 1. březnu 2001 se uskutečnilo na celém území České republiky podle zákona č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001. Údaje byly zjišťovány podle stavu o půlnoci z 28. února na 1. března (rozhodný okamžik). Sčítání organizoval, řídil a koordinoval Český statistický úřad, který zabezpečoval přípravu a provedení sčítání ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem obrany, Ministerstvem spravedlnosti, Ministerstvem vnitra, Ministerstvem zahraničních věcí, Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním, okresními úřady a obcemi. Sčítání v jednotlivých sčítacích obvodech zajišťovali sčítací komisaři a sčítací revizoři. Jako sčítací obvod bylo vymezeno území základní sídelní jednotky nebo její části, ve které sběr údajů zajišťoval jeden sčítací komisař. Samostatné sčítací obvody tvořila zařízení hromadně ubytovaných příslušníků ozbrojených sil, Policie České republiky, zařízení Vězeňské služby, uprchlické tábory a zastupitelské úřady v zahraničí.

Sčítání se vztahovalo na každou fyzickou osobu, která měla v rozhodný okamžik na území České republiky trvalý nebo dlouhodobý pobyt, i na každou další fyzickou osobu, která byla na území České republiky v rozhodný okamžik přítomna (i když zde neměla trvalý nebo dlouhodobý pobyt), na každý dům, určený pro bydlení, i neobydlený, na každý byt, i neobydlený. Sčítání nepodléhali cizí státní příslušníci požívající diplomatických imunit a výsad, jakož i domy a byty ve vlastnictví jiných států, které sloužily k diplomatickým účelům.

Obsah sčítání (zjišťované údaje) stanovil zákon č. 158/1999 Sb. Všechny osoby měly povinnost uvést o sobě údaje v rozsahu a způsobem stanoveným zákonem. Tradičně byla použita metoda sebesčítání, kdy obyvatelé sami vyplňovali sčítací tiskopisy. Za nezletilou osobu poskytl údaje její zákonný zástupce, za osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům její opatrovník. Za osobu, která měla ve sčítacím obvodu trvalý pobyt, ale byla dočasně nepřítomná, poskytla údaje jiná osoba z její bytové domácnosti.

Při sčítání lidu, domů a bytů 2001 byly použity sčítací tiskopisy: Sčítací list osob, Domovní list, Bytový list. Vzory sčítacích tiskopisů vymezila „Vyhláška Českého statistického úřadu, kterou se stanoví vzory sčítacích tiskopisů pro sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 a vzor průkazu sčítacího komisaře a sčítacího revizora“ (Sbírka zákonů, částka 95, 13. října 2000).

Všechny údaje byly zpracovány podle územního a správního členění státu platného v České republice k 1. březnu 2001.

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 v České republice respektovalo z hlediska obsahu, metodiky i zpracování údajů **Rezoluci Ekonomické a sociální rady OSN z roku 1995 k programu světových sčítání a Doporučení pro sčítání lidu, domů a bytů kolem roku 2000 v evropském regionu**, která zpracoval Statistický úřad Evropské unie (Eurostat) ve spolupráci s Evropskou hospodářskou komisí.

Otázky týkající se **dojížděky/docházky do zaměstnání a školy** (místo pracoviště, školy, frekvence dojížděky/docházky, denní dojížděka/docházka do zaměstnání a školy, dopravní prostředek) vyplňovaly pouze osoby pracující a žáci, studenti a učni, kteří uváděli údaje o dojížděce/docházce do školy i v případě, že byli pracujícími studenty a učni. Zahrnuty jsou všechny osoby, které měly v rozhodný okamžik sčítání na území České republiky trvalý nebo dlouhodobý pobyt bez ohledu na to, zda v rozhodný okamžik sčítání byly v místě svého trvalého nebo dlouhodobého pobytu přítomny. Údaje o dojížděce vyplňovaly podle skutečnosti k 1.3.2001.

<p>22) Místo pracoviště, školy <i>Studenti a učni, i když pracují, vyplní místo školy.</i></p> <p>☐ ve stejném domě, ve kterém máte trvalý pobyt (jestliže ano, další otázky již nevyplňujte)</p> <p>☐ jinde, uveďte adresu Vašeho pracoviště, školy</p> <p>ulice č.orient.</p> <p>obec, č.p.</p> <p>okres</p> <p>stát</p>	<p>23) Frekvence dojížděky (docházky) do zaměstnání a školy <i>(z místa trvalého pobytu)</i></p> <p>☐ denně ☐ týdně ☐ 1-2x měsíčně ☐ jinak</p> <p>24) Denní dojížděka (docházka) do zaměstnání a školy <i>Uveďte, jak dlouho Vám trvá jedna cesta z místa trvalého pobytu nebo přechodného ubytování do práce nebo do školy:</i></p> <p>☐ do 14 minut ☐ 30 - 44 minut ☐ 60 - 89 minut ☐ 15 - 29 minut ☐ 45 - 59 minut ☐ 90 a více minut</p> <p>25) Dopravní prostředek <i>Uveďte dopravní prostředky, které obvykle používáte při každodenní cestě do zaměstnání nebo školy:</i></p> <p>☐ autobus (kromě MHD) ☐ motocykl ☐ vlak ☐ kolo ☐ městská hromadná doprava ☐ jiný dopravní prostředek ☐ automobil - řidič ☐ žádný dopravní prostředek ☐ automobil - spolucestující</p>
---	--

Zjišťovaly se údaje o

- o přesunu z **místa trvalého bydliště** do místa pracoviště nebo školy (otázka na místo pracoviště, školy a otázka na frekvenci dojížděky (docházky) do zaměstnání a školy)
- o **každodenním pohybu** zaměstnaných osob, školáků, učňů a studentů z místa trvalého nebo přechodného bydliště (otázka na denní dojížděku/docházku do zaměstnání a školy a otázka na dopravní prostředek).

Osoby **vyjíždějící do zaměstnání a škol** jsou osoby, které uvedly, že místo jejich pracoviště nebo školy bylo v jiném domě (resp. v jiné obci nebo v jiném státu), než ve kterém měly trvalý (dlouhodobý) pobyt.

Vyjíždějící (dojíždějící) v rámci obce jsou osoby, jejichž místo pracoviště je v obci, ve které mají trvalý (dlouhodobý) pobyt, avšak v jiném domě. V hl. m. Praze jsou ve vyjíždějících (dojíždějících) v rámci obce zahrnuti také osoby, dojíždějící do zaměstnání/školy do jiného správního obvodu.

Vyjíždějící mimo obec jsou osoby, jejichž obec pracoviště, školy byla jiná než obec trvalého pobytu, případně jejichž místo pracoviště bylo v zahraničí. V počtu vyjíždějících z obce jsou zahrnuti i osoby, s nezjištěnou obcí pracoviště, pokud byl znám okres pracoviště, který byl různý od okresu trvalého pobytu.

Vyjíždějící denně byly osoby, které v otázce o frekvenci dojížděky (alternativy – denně, týdně, 1 – 2 x měsíčně, jinak) zvolily danou odpověď.

Čas strávený dojížděkou se týká každodenního dojíždění (docházení) do zaměstnání nebo školy. Osoby, které z místa trvalého pobytu dojížděly do zaměstnání a školy jinak než denně, uváděly v této otázce dobu denní dojížděky (docházky) z místa jejich přechodného ubytování do zaměstnání nebo školy. Údaj odpovídal celkové době, která uplyne od opuštění domova (místa přechodného ubytování) do registrace na pracovišti nebo vstupu do školy, tj. včetně pěší chůze na stanici a od stanice veřejné dopravy, čekání na příjezd, přestup, apod.

Použití **dopravních prostředků** se vyplňovalo podle denní dojížděky (docházky); uvedly se všechny obvykle používané dopravní prostředky. Autobus (kromě MHD) uvedly osoby využívající autobusovou dopravu, která překračuje hranice obce/města. Odpověď „žádný dopravní prostředek“ uvedly osoby, které chodí do zaměstnání nebo školy pouze pěšky.

Zaměstnané osoby v tabulkách za dojížděku jsou všechny osoby pracující s výjimkou pracujících studentů a učňů, kteří vyplňovali do tiskopisu dojížděku do školy, a proto jsou ve všech výstupech za dojížděku zařazeni v kategorii **studentů a učňů** bez ohledu na skutečnost, že v rozhodný okamžik sčítání byli také ekonomicky aktivní. Mezi zaměstnané osoby jsou tak zahrnuti všechny osoby, které uvedly, že patří mezi zaměstnané osoby, zaměstnavatele, samostatně činné, pracující důchodce, ženy na mateřské dovolené v trvání 28 resp. 37 týdnů, osoby v základní, náhradní nebo civilní vojenské službě, ve vazbě a výkonu trestu. Ženy na mateřské dovolené, osoby ve vazbě a ve výkonu trestu uváděly údaje podle posledního zaměstnání, pokud trval jejich pracovní poměr. Údaj o celkovém počtu zaměstnaných osob zveřejněný v této publikaci se liší od údajů o počtu zaměstnaných osob uváděných v jiných publikacích s výsledky sčítání. Důvodem je skutečnost, že v tabulkách o počtu dojíždějících a vyjíždějících osob nejsou v úhrnu zaměstnaných zahrnuti pracující studenti a učni.

Směrový proud vyjížděky je definován jako vyjíždějící osoba/osoby z obce trvalého pobytu do obce pracoviště nebo z obce trvalého pobytu do jiného státu (při dojížděce do zahraničí). Podmínkou vytvoření směrového proudu je zjištěná obec pracoviště resp. zjištěný stát pracoviště při dojížděce do zahraničí.

V tabulkách je použito několika úrovní dojížděky – vnitroobecní (uvnitř obce), meziobecní dojížděka (z obce do obce), meziokresní (z okresu do okresu) a mezikrajská (z kraje do kraje). Proto u stejného území mohou být v různých tabulkách uvedeny rozdílné počty vyjíždějících a dojíždějících.

Saldo dojížděky je rozdíl počtu dojíždějících a vyjíždějících.

Obsazená pracovní místa jsou součtem počtu zaměstnaných osob a salda dojížděky.

Zařazení zaměstnaných osob do **odvětví ekonomické činnosti** se provádělo podle hlavního druhu ekonomické činnosti. Přehled odvětví byl uveden ve vysvětlivkách ke sčítacím tiskopisům.

Pracovní mikroregion tvoří územně souvislý celek charakterizovaný relativně vysokou mírou vnitřní uzavřenosti dojížděky za prací (především její denní formy). Je až na výjimky tvořen 1 centrem (jádro) a jeho spádovým zázemím tvořeným nejméně 3 obcemi. Zázemí musí mít nejméně 4 tisíce obyvatel, celý mikroregion 10 tisíc obyvatel.

Centrum (středisko) pracovního mikroregionu je město s významnější koncentrací pracovních příležitostí, které slouží k uspokojování potřeb nejen jeho rezidentů, ale i obyvatel bydlících v okolních obcích. Centra mají obvykle více než 5 tis. obyvatel a většinou i kladné saldo denní dojížděky za prací.

Spádová oblast (zázemí) pracovního mikroregionu je tvořena obcemi, které se nacházejí kolem centra pracovního mikroregionu a jsou s ním funkčně propojeny intenzivní dojížděnkou za prací. Obce jsou přiřazeny k centru podle principu převládající orientace celkové pracovní dojížděky. V případě nejasné orientace hlavního směru dojížděky (z obce vyjíždí stejný počet osob i do jiných směrů) je přihlédnuto k dodatečným kritériím (denní forma dojížděky, silniční vzdálenost mezi obcemi, terénní členitost). Některé obce nemají hlavní spád přímo do příslušného centra, ale jsou s ním spojeny nepřímo přes jinou větší obec (často přes tzv. subregionální centrum).

Centrum (středisko) **pracovního subregionu** je obec (obvykle město), do které mají hlavní spád (přímo či nepřímo) denní dojížděky za prací alespoň 2 sousední obce s úhrnnou populační velikostí v rozmezí 1 - 4 tis. obyvatel. Pracovní subregion je hierarchicky nižší celek, u něhož rozhodující část pracovní dojížděky není obvykle uzavřena v rámci jeho hranic (pracovní vyjížděka z jeho centra směřuje většinou mimo vymezený subregion).

Centrem dojížděky do škol je každá obec, která měla v době sčítání na svém území zařízení poskytující minimálně úplné středoškolské vzdělání (pro účely této regionalizace zúženo na gymnázium nebo střední odbornou školu). Většinou jde o obce s populační velikostí mezi 5 - 10 tis. obyvateli.

SROVNATELNOST VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ 2001 A 1991

Ve výsledcích sčítání 2001 jsou do **celkového počtu obyvatel** (v souladu s mezinárodními doporučeními) zahrnuti i cizinci s dlouhodobým pobytem. Údaje o **zaměstnaných osobách** nejsou plně srovnatelné. Ve sčítání 1991 byly do počtu ekonomicky aktivních zahrnovány i ženy na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osoby pobírající rodičovský příspěvek, pokud trval jejich pracovní poměr; v roce 2001 však jen ženy na mateřské dovolené v trvání 28 resp. 37 týdnů. Ostatní (tj. ženy na další mateřské dovolené a osoby pobírající rodičovský příspěvek) jsou zahrnuti do osob ekonomicky neaktivních. Rozdílné proti roku 1991 bylo zjišťování údajů o zaměstnání, postavení v zaměstnání a odvětví ekonomické činnosti u vojáků v základní, náhradní nebo civilní vojenské službě. Při sčítání v roce 1991 uváděli tyto údaje podle posledního vykonávaného zaměstnání, v roce 2001 v souladu s metodikou ILO (International Labour Organization – Mezinárodní organizace práce) uváděli zaměstnání „voják základní (náhradní resp. civilní) služby“ a byli zahrnuti do odvětví obrany (resp. veřejné správy či sociálního zabezpečení v případě civilní služby). Tyto skutečnosti se promítly i do ukazatelů o dojížděce.

Údaje o počtech vyjíždějících a dojíždějících podle odvětví nejsou plně srovnatelné. V roce 1991 se při zařazování do odvětví vycházelo ze zápisů názvů organizací podle druhu provozované nebo převažující činnosti (klasifikace JKONH), v roce 2001 se odvětví ekonomické činnosti určovalo podle hlavního druhu ekonomické činnosti (klasifikace OKEČ).

* * * * *

Podrobné údaje o počtu dojíždějících osob byly zveřejněny v publikacích „Dojížděka do zaměstnání a škol – okres,“ které byly zpracovány a vydány za jednotlivé okresy koncem roku 2003. Údaje o dojížděce mezi okresy byly zveřejněny v publikaci „Dojížděka do zaměstnání a škol – Česká republika“.

Údaje o počtu vyjíždějících osob byly zveřejněny také v publikaci „Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001 – základní informace o okresech a krajích“ resp. v publikacích „Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001 – základní informace o obcích“ v jednotlivých okresech v tabulce 114. Údaj o celkovém počtu vyjíždějících osob – zaměstnaných nebo žáků, studentů a učňů – v tab. 114 zahrnuje na rozdíl od tabulek uvedených v této publikaci i počty osob s nezjištěným místem pracoviště, školy (nezjištěný stát, okres a obec), které však uvedly, že místo pracoviště, školy je jinde než v domě, ve kterém mají trvalý pobyt. V tabulkách 114 za hl. m. Prahu resp. za jednotlivé správní obvody jsou v řádku „vyjíždějící v rámci kraje“ uvedeny počty osob, které vyjíždějí v rámci Prahy mezi jednotlivými správními obvody; tyto osoby jsou v tabulkách o dojížděce zahrnuty pouze v údajích o vyjíždějících v rámci obce.

Přehled významných vlivů působících na objem dojížděky a její změny v rámci ČR mezi lety 1991-2001
(významné vlivy, které je možno s určitou přesností kvantifikovat, jsou doplněny orientačním odhadem jejich intenzity)

Typy faktorů	Pravděpodobný směr výsledného působení nejvýznamnějších faktorů v rámci ČR v 90. letech	
	objem dojížděky zvyšují (+)	objem dojížděky snižují (-)
DOJÍŽDKA ZA PRACÍ		
"STATISTICKÉ" Vlivy	Započtení pracujících cizinců s dlouhodobým pobytem (50 až 60 tis.)	Nezapočtení osob na rodičovské dovolené (téměř 150 tis.)
	Rozpad a slučování obcí (25 až 27 tis.)	Zvýšení nedopočtu obyvatel při sčítání (50 až 60 tis.)
	Rozdílné posuzování předchozího zaměstnání u vojáků, zejména v základní službě ¹	Nárůst počtu odpovědí s nezjištěným místem pracoviště (v roce 2001 jich bylo téměř 150 tis.) ²
"REÁLNÉ" Vlivy	Nabídka nových pracovních míst v atraktivních regionech (zázemí měst, v blízkosti dopravních koridorů, podél hranic), celkově větší diference mezd mezi regiony	Ztráta pracovních míst v oblastech dříve silně koncentrované průmyslové i zemědělské výroby, výrazný nárůst nezaměstnanosti, regionálně velmi diferencovaný, v ČR - 350 tis. ⁶
	Růst počtu osob dlouhodobě žijících mimo místo trvalého bydliště	Rozvoj malého a středního podnikání s provozovny v místě trvalého bydliště ⁷
	Vstup silných populačních ročníků (70. léta) na trh práce ³	
	Pokles počtu žen na řádné mateřské dovolené vlivem nižší porodnosti (vliv na dojížděku: 10 až 20 tis.)	
	Zlepšení dopravní infrastruktury v některých regionech (dálnice, koridory)	Zhoršení dopravní infrastruktury v některých (periferních) regionech
	Rozvoj automobilizace na venkově, "svázení" zaměstnanců, příp. finanční kompenzace nákladů dojíždění některými zaměstnavateli	Redukce spojů veřejné dopravy na venkově (zejména železniční), růst nákladů (časových i finančních) na dojížděku
	Omezení objemu meziregionální (pracovní) migrace ⁴	
	Subjektivní faktory ⁵	Subjektivní faktory ⁵
DOJÍŽDKA DO ŠKOL		
"STATISTICKÉ" Vlivy	Rozpad a slučování obcí (10 až 11 tis.)	Nárůst počtu odpovědí s nezjištěným místem školy (v roce 2001 jich bylo téměř 30 tis.) ²
	Ostatní méně významné vlivy ⁸	Ostatní méně významné vlivy ⁸
"REÁLNÉ" Vlivy	Demografický efekt pozitivní - větší zapojení do terciár. vzdělávání, růst kapacit tohoto typu vzdělávání	Demografický efekt negativní - pokles počtu žáků základních škol
	Rušení základních škol v některých malých obcích ⁹	Nově otevírané školy ¹¹
	Větší ochota dojíždět za kvalitním (specializ.) vzděláním ¹⁰	Nové studijní obory na středních a vysokých školách

Poznámky:

- V roce 1991 uváděno místo posledního vykonávaného zaměstnání, v roce 2001 místo výkonu současné vojenské služby; vliv klesajícího počtu osob nastupujících k vojenské službě, zkracování vojenské služby a vyššího podílu těch, kteří absolvovali vojenskou službu v obci trvalého pobytu.
- Projevuje se nejvíce mezi obcemi (městy, centry dojížděky), na objem dojížděky mezi vyššími územními celky (okres – kraj – ČR) nemá vliv. Jedním ze zdrojů nárůstu mohou být osoby nelegálně pracující v ČR i zahraničí.
- Výsledný efekt nebude tak výrazný, neboť část mladé generace se zařadila mezi nezaměstnané, část děle studuje apod., pozitivní demografický vliv je částečně vyvážen snížením ekonomického zapojení obyvatel na konci „produktivního“ věku.
- Na dojížděce se projevuje zejména zvýšení počtu její nedenní formy, častější využívání přechodných pobytů v ubytovnách či v nájemních bytech v oblastech s vysokou nabídkou atraktivních pracovních míst. Narůstá také objem dojížděky na delší vzdálenost.
- Individuální volba mezi prací a volným časem, ochota pracovat, „demotivující efekt“ sociálních dávek apod.
- Nezaměstnaní při SLDB 1991 („hledající zaměstnání“, zhruba 120 tis. osob) sice zvyšovali počet ekonomicky aktivních, ale na otázku ohledně dojížděky do zaměstnání neodpovídali (stejně jako v roce 2001), proto je tato kategorie řazená mezi vlivy reálné, nikoliv „statistické“.
- Projevuje se v pravděpodobném nárůstu osob, které mají shodnou adresu trvalého bydliště a pracoviště (v roce 2001 jich bylo v ČR 363 tis., tj. 7 % všech zaměstnaných), nejvíce v Praze a Libereckém kraji (9 %), nejméně v krajích s nízkou mírou podnikatelské aktivity – Moravskoslezském a Karlovarském (6, resp. 5 %). Je obtížné odhadnout podíl podnikatelů, kteří reálně vyjíždějí (např. stavební práce) a těch, kteří mají skutečně provozovnu v místě bydliště (např. pohostinství). Orientačně jde o snížení dojížděky zhruba o 100 tis. osob.
- Jejich vliv je malý a vzájemně se kompenzující:
+ děti cizinců s dlouhodobým pobytem
- nedopočet při sčítání
- pravděpodobný nárůst počtu dětí vyučovaných doma, nebo v odborných léčebných ústavech
- osoby studující na zahraničních středních a vysokých školách (mnozí ani nebyli sečtení).
- Z nově vzniklých obcí mezi roky 1991 a 2001 jich má 63 školu, 427 nemá. Počet obcí, které existovaly v roce 1991 a 2001, v roce 1991 základní školu měly a v roce 2001 již ne, se zvýšil o 100, čímž došlo k nové dojížděce vlivem zrušení školy.
- Týká se spíše dojížděky ve velkých městech a nabídkou specializovaných škol doprovázenou kvalitní dopravní infrastrukturou, tento vliv se mohl projevit i na venkově (spojením dojížděky rodičů za prací a jejich dětí do škol).
- Ve 407 obcích, které existovaly v obou srovnávaných rocích, se dřívější nevybavenost školou změnila na vybavenost a vyjížděka zanikla.